

14. Шаповал М. Интертекст у світлі рампи : міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми : [монографія] / Мар'яна Шаповал. – К. : Автограф, 2009. – 352 с.

15. Эпштейн М. Н. Постмодерн в русской литературе / Михаил Наумович Эпштейн. – М. : Высшая школа, 2005. – 494 с.

16. Lachmann R. Memory and Literature : Intertextuality in Russian Modernism / Renate Lachmann // Theory and History of Literature Series. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1997. – Vol. 87. – 512 p.

УДК 93 : 624(038) = 161.2

Г. П. Євсєєва, В. С. Єгорова,

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Основне завдання науково-технічної мови – описувати, пояснювати, характеризувати природні й соціальні процеси та явища, технічні об'єкти. Незважаючи на наявність великої кількості робіт, присвячених питанням термінології, лінгвістика досі не має обґрунтованої та усталеної теорії терміна, не до кінця з'ясована взаємодія термінологічної лексики з іншими шарами слів в науково-технічних текстах, не повністю вивчені лексичні шари окремих терміносистем, зокрема будівельної термінології

Ключові слова: лексикографічні здобутки, словникарство, технічна термінологія, технічна галузь, терміносистема, аббревіація.

LEXICOGRAPHICAL ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

The main objective of the scientific and technical language – describe, explain, describe the natural and social processes and phenomena, technical facilities. Despite the large number of works devoted to the issues of terminology, linguistics still has a reasonable and well-established theory of the term, not fully elucidated interaction terminological vocabulary words from other layers in scientific and technical texts, not fully explored some terminological lexical layers, including construction terminology

Key words: lexicographical achievements, technical terminology, technical, terminological, abbreviations.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Основная задача научно-технического языка – описывать, объяснять, характеризовать природные и социальные процессы и явления, технические объекты. Несмотря на наличие большого количества работ, посвящённых вопросам терминологии, лингвистика до сих пор нет обоснованной и устоявшейся теории термина, не до конца выяснена взаимодействие терминологической лексики с другими слоями слов в научно-технических текстах, не вполне изучены лексические слои отдельных терминсистем, в частности строительной терминологии

Ключевые слова: лексикографические достижения, техническая терминология, техническая отрасль, терминсистема, аббревиация.

Постановка проблеми. Одним із свідчень розвиненості мови, високого рівня мовної культури є наявність великої кількості різноманітних словників цієї мови – загальних і галузевих, літературної мови й діалектних, одномовних і перекладних, тлумачних, термінологічних, мови письменників, фразеологічних, синонімічних та інших. Українське прикладне мовознавство має значні здобутки в галузі лексикографії, проте має й прогалини, що поступово заповнюються новоствореними словниками. Використання словників є невід'ємною частиною будь-якої наукової діяльності. Проте несистематизованість і відсутність нових сучасних термінів не дає змоги повноцінного використання словників технічної сфери, зокрема галузі будівництва.

Аналіз публікацій. Серед праць, що стосуються опису технічної термінології, слід виокремити колективну монографію Т. Панько, І. Кочан і Г. Мацюк [11]. Роботи А. Вовк [1], М. Гінзбурга [2], Т. Кияка [3; 5], І. Кочан [6], О. Кочерги [7; 8] та В. Німчука [9] подають теоретичні засади творення термінології, і будівельної зокрема. Про окремі лексикографічні праці будівельного спрямування дізнаємося з наукових розвідок М. Друкованого [4] та ін. Проте досі немає окремого дослідження історії лексикографічного опису українських термінів будівництва.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку української лексикографічної науки, визначити її здобутки та втрати, визначити перспективи в галузі будівництва, довести, що укладання нового словника сучасної технічної термінології дає можливість уміло використовувати результати лексикографічної діяльності як інструмент збагачення виражальних засобів у будівельній галузі.

Виклад основного матеріалу. У розвитку національної культури і збереженні та удосконаленні мови важливе місце посідають словники. У процесі національного самозбереження та самозахисту важливу функцію в українській культурі, можливо, більше, ніж в історії інших пригноблених народів, відіграло українське словникарство.

Словникарство – одна з найдавніших галузей науково-практичного мовознавства, але теорія й технологія його протягом віків існували лише імпліцитно, тобто не виражено, як традиція. Разом із величезними досягненнями світової лінгвістики в ХХ ст. помітних успіхів здобула й лексикографія, що нині беззастережно трактується як повноправна мовознавча дисципліна із власними теоретичними засадами. Проте ще не так давно траплялися визначення лексикографії як техніки укладання словників і лінгвістичного аналізу цієї техніки. Однак у словнику головне – фахова, авторська наукова творчість, тонке відчуття слова і його семантики [9].

Залежно від призначення словники поділяються на два типи: енциклопедичні й лінгвістичні. Енциклопедичні словники подають стисло характеристику предметів, явищ, історичних подій, видатних політичних діячів, провідних учених, діячів культури, різних понять, що позначаються тими чи іншими словами. З-поміж енциклопедичних словників виділяють загальні, що розраховані на подання найширшої інформації, і спеціальні (галузеві) енциклопедії (медична, сільськогосподарська, бджільництва, садівництва, тощо). Варто за-

значити, що техніку було цілком усунуто зі сфери видань тлумачно-енциклопедичного типу. Першим у світі україномовним виданням, яке розкривало сучасні технології високого рівня, була «Енциклопедія кібернетики» (у 2 томах), підготовлена в 1973 році в Інституті кібернетики АН України. До цього часу, на жаль, не існує жодного подібного досконалого словника з будівництва.

У лінгвістичних словниках по-різному пояснюються слова: з погляду властивого їм лексичного значення, походження, правопису, наголошування тощо. Лінгвістичні словники можуть бути одномовними, двомовними, багатомовними.

Двомовні чи багатомовні – це перекладні словники. У них подано переклад слів з однієї мови на іншу. В Україні перші двомовні перекладні словники з'явилися у II половині XVI століття. Це були словники, у яких церковнослов'янські слова передавали «простою мовою». До таких словників можна віднести словник невідомого автора «Лексисъ с толкованіем мовъ просто», який пізніше використав Лаврентій Зизанія. Найповнішими двомовними, а їх переважна більшість, є «Русско-украинский словарь» у 3 томах (1968), в якому перекладено українською мовою близько 120 тисяч російських слів; «Українсько-російський словник» у 6 томах; «Українсько-російський словник ділового мовлення» С. В. Шевчук (3-тє вид. – 2010); «Польсько-український словник» за ред. Л. Л. Гумецької (1958, 1960); «Українсько-англійський словник» Ю. С. Жлуктенка (2-ге вид. – 1987) та інші.

Перекладні двомовні словники відображають термінологію технічної тематики: з гірничої справи, машинознавства і машинобудування, гідротехніки, електрорадіотехніки, теплотехніки і газотехніки, зварювання, поліграфії і видавничої справи, металургії, швейного виробництва; науково-природничої тематики: з геології, географії, фізики, механіки, хімії, математики, ботаніки, фізіології, ветеринарії, анатомії; інших галузей: соціально-економічної лексики, сільського господарства, журналістики, лінгвістики, спорту. Окремо необхідно виділити великі російсько-українські словники за участю фахівців різних галузей, а саме: технічний, який містить 80 тисяч термінів, сільськогосподарський – 40 тисяч термінів, електрорадіотехнічний – 30 тисяч термінів. Щодо перекладних словників технічної тематики, в тому числі і будівельної галузі, то варто зазначити, що їх дещо більше порівняно з іншими різновидами лінгвістичних словників. Нам відомі такі: Термінологічний російсько-український словник з автоматизації технологічних процесів та виробництв (1993), який містить понад 1,2 тис. термінів; Короткий російсько-український словник силікатних термінів (1993) – 5 тис. термінів; Російсько-український словник з нарисної та прикладної геометрії, загального машинобудування, комп'ютерної графіки (1994) – 7 тис. термінів; Російсько-український словник: Будівництво (1994) – близько 30 тис. термінів; Російсько-український словник: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос (1998), у якому представлені близько 120 тис. термінів понад 50 галузей сучасної науки й техніки.

Вузькопрофільним, а тому й особливо цінним для працівників будівельних організацій, викладачів та студентів будівельного напрямку навчання, є «Російсько-український словник: Будівництво» [12]. У ньому систематизовані і упорядковані найбільш уживані і розповсюджені будівельні терміни та їх українські відповідники. Наведені також стійкі словосполучення, які починають певні поняття. Найповніше у словнику подана термінологія з усіх галузей будівельної науки, виробництва та архітектури, а також з тих наук, які тісно пов'язані з ними – математики, фізики тощо. Словник хоч і містить немалу кількість термінів (30 тисяч), але, на жаль, не охоплює їх усіх, тому є зрозумілою потреба працівників будівельних науково-технічних і навчальних закладів, інженерно-технічних фахівців на виробництві, студентів і викладачів, а також співробітників видавництва і редакцій газет будівельної галузі в найбільш досконалому і повному словнику цього напрямку.

На жаль, словники виходили у світ невеликими накладками. Наприклад, технічний словник опублікований накладом 15 тис. примірників, а словник з електрорадіотехніки видано лише 2 тис. примірників у той час, коли ця галузь стрімко розвивалася і гостро потребувала подібних видань.

Основним типом лінгвістичних словників є одномовні, в яких у певному аспекті розкриваються особливості слів. Вони поділяються на окремі різновиди словників: тлумачні, орфоепічні, орфографічні, етимологічні, історичні, словники іншомовних слів, термінологічні, фразеологічні, частотні, інверсійні, словники мови окремих письменників, словники окремих лексичних груп (антонімів, синонімів, паронімів, омонімів, перифраз), словотвірні, морфемні тощо.

Орфографічні словники подають нормативне написання слів і їх граматичних форм відповідно до чинного правопису. Найновішим в українській лексикографії є «Орфографічний словник української мови»

С. Головашука, М. Пещак, В. Русанівського, О. Тараненка (близько 120 тисяч слів). Цей словник відображає сучасний стан розвитку всіх сфер літературної мови, у тому числі й найновіші запозичення. У 2003 році вийшов «Великий зведений орфографічний словник української лексики» (укладач і головний редактор В. Т. Бусел), що враховує лексичний матеріал, представлений у майже всіх орфографічних, тлумачних, енциклопедичних, термінологічних, фахових, галузевих словниках, виданих в Україні у II половині XX – у перші роки XXI століть. В останні десятиліття з'являються видання спеціалізованих орфографічних довідників, розрахованих на задоволення професійних потреб певних категорій працівників, серед них і «Орфографічний словник наукових і технічних термінів» (1999), укладачем якого є Валерій Карачун [10]. Словник містить найпоширеніші терміни з різних галузей науки і техніки. Загальний обсяг – понад 30 тисяч термінів. Особливо широко подано терміни з електроніки, електротехніки, інженерної та комп'ютерної графіки, інформатики, кібернетики, математики, механіки, обчислювальної техніки і програмування, радіоелектроніки, фізики та хімії. Словник створений на основі сучасного правопису української мови, в ньому відображено найостанніші досягнення української наукової і технічної термінології.

Словники іншомовних слів подають пояснення слів, запозичених з інших мов. У таких словниках переважно зазначається джерело запозичення, тобто мова, з якої або через яку слово прийшло, та розкривається

його значення. Значна кількість слів-термінів саме іншомовного походження, тому такі словники теж можуть стати у пригоді фахівцям технічної галузі. Найдосконалішим і найповнішим в українській лексикографії є «Словник іншомовних слів» за редакцією О. Мельничука (1974; вид. 2-ге випр. і доп., 1986), що містить близько 25 тисяч слів. Вузькоспрямованим, а саме в цьому його цінність, є «Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика» Оксани Сліпушко [14], який містить мовні пласти таких сфер людського життя і діяльності, як наука, історія, культура, політика, економіка, фінанси, право.

Вершиною словникарства є тлумачні словники, які достатньо повно подають лексико-фразеологічний склад мови з поясненням прямого й переносного значення, граматичних та стилістичних особливостей, наводять зразки вживання слова. Першим і найповнішим тлумачним словником української мови є одинадцяти-томний «Словник української мови» (1970-1980 рр.), реєстр якого містить понад 135 тисяч слів. У 2001 році вийшов «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (укладач і головний редактор В. Т. Бусел), що містить близько 170 тисяч слів та словосполучень. У ньому об'єднано академічну повноту мовної лексики з лаконічною формою однотомного видання. У 2006 році вперше видано «Український тлумачний словник будівельних термінів» за редакцією О. М. Лівінського [15]. Видання містить терміни і лексику будівельної тематики. Видання охоплює основні будівельні терміни за такими напрямками: архітектура; автоматизація будівництва; технологія й організація будівельного виробництва; економіка; будівельні матеріали і виробниці; будівельні машини й устаткування; механізація будівництва; будівельні конструкції та споруди; гідротехнічне будівництво; основи та фундаменти; будівельні машини, механізми і процеси будівництва та виробництва будматеріалів; будівельна механіка; будівельна фізика; спеціальні види будівництва; технологічні процеси і спеціальні види робіт; проектування; управління проектами, ремонт і реконструкція будівель і споруд; реставрація і консервація пам'яток архітектури та матеріальної культури, а також деякі юридично-правові поняття, що можуть стати у пригоді будівельникам. Крім того, подано терміни зі стандартизації, метрології та вимірювальної техніки. У словнику міститься до 10 тисяч слів [4]. Проте авторам все-таки не вдалося охопити всіх термінів, які використовуються в будівельній галузі.

Одним із найновіших видань довідкового типу в будівельній галузі є «Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури», укладачами якого є науковці Львівського національного аграрного університету Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш. Праця містить тлумачення майже 2 тисяч термінів, якими фахівці зазначених галузей послуговуються у практичній діяльності.

2014 року вийшов «Словник професійної лексики», укладачами якого є Л. В. Жадан та В. П. Жадан [13]. Словник налічує близько 4 тисяч слів-професіоналізмів, що охоплюють усі сфери робітничих професій, а саме: будівельного профілю, деревообробної промисловості, економічного профілю, електрогазозварників, електро-радіотехнічного профілю, залізничного транспорту, легкої промисловості, металообробних професій, автомобілістів, обчислювальної техніки, підприємницької діяльності, перукарської справи, сфери обслуговування, сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості. Через невелику кількість слів у словнику, він може бути корисним студентам училищ і ліцеїв, а студентам ВНЗ, як майбутнім висококваліфікованим спеціалістам в галузі будівництва, та викладачам для роботи необхідна набагато більша кількість професійної лексики.

Варто зазначити, що за роки незалежності України видано 48 словників з медицини, 45 – з економіки, 27 – з техніки та машинобудування. Відповідно зросла кількість словників та підготовлено стандарти з усіх важливих сфер знань та виробництва: з математики, фізики, хімії, інформатики, біології, екології, радіотехніки, будівництва, юриспруденції тощо. Навіть видано по кілька словників з таких галузей знань, як бібліотекознавство, археологія, військова, морська, інженерна та залізнична справа, пожежна техніка, архітектура, гончарство, графіка, релігієзнавство, геральдика, естрада та багато інших. Чимало з них є визначними здобутками сучасної української науки. Проте в окремих термінологічних словниках спостерігається тенденція використання, умовно кажучи, поширеного реєстру, тобто деякі автори на основі власної наукової, педагогічної та виробничої практики подають поряд із спеціальними термінологічними словами і не термінологічні.

Однією з причин, що стоїть на перешкоді української термінологічної справи на національній основі, є відсутність підтримки не лише наукової, а й української мови в цілому з боку влади, яка нехтує державною мовою, матеріально і духовно не підтримує її. З цієї причини впливає низка інших проблем в галузі лексикографії, зокрема й будівництва.

Тривала бездержавність української мови, використання російськомовної наукової літератури, зокрема технічної, лежить в основі тих чинників, що визначають природу сучасної української термінології. Переважна більшість перекладів неслов'янської літератури нині робиться з російських видань – через незнання інших мов, відсутність перекладацького досвіду, брак часу тощо. За таких умов іноземно-українські словники й довідники не мають значного попиту і їх часто замінюють російськомовні. Факт певної, а інколи навіть дуже великої, залежності українських термінологічних систем від російської термінологічної основи був і, на жаль, досі залишається причиною нестабільності розвитку української термінології та термінографії в цілому і будівельної галузі зокрема. У багатьох випадках є прагнення позбутися калькування російських термінів, але поки що остаточно цього зробити ще не вдалося, бо багато навчальної літератури, посібників, виробничих процесів є російськими, бо в багатьох навчальних закладах у процесі навчання використовують ці перекручені терміни. Буває й по-іншому: щоб уникнути російських кальок, автори інколи вдаються до новотворів, так званих штучних термінів, використання діалектизмів, що також не сприяє розвитку термінології на належній науковій основі.

Хоча в наш час термінологічними проблемами займається багато установ, кафедр різних навчальних закладів, але ні одна з них не має бажання підпорядковуватися іншій, тобто вони розвиваються стихійно – це є ще однією причиною гальмування розвитку української термінології, а тому й розвитку лексикографічної науки в галузі будівництва.

Хотілося б зазначити і про недосконалість термінологічної справи суто з мовної сторони, тобто грамотності. Багато словників видають у видавництвах, де не завжди є досвідчені коректори. Авторам технічних довідників і словників необхідно співпрацювати з досвідченим філологом, щоб уникнути мовних помилок, безграмотності. Останнім часом у термінології виникла велика проблема з дісприкетниками активного стану. Дехто намагається, і не без підстав, уникати таких зворотів в українській мові. Це, перш за все, тому, що існує залежність від російської першооснови і широкої відсутності знань світових термінологічних систем. Крім того, замало вивчається і національна лексична система.

Необхідно зазначити, що в наш час видавати словники може будь-хто, хто має на це матеріальні статки, а через відсутність належного контролю за якістю виданого матеріалу, на полицях книжкових магазинів з'являються численні видання сумнівної якості та майже не перероблені передруківки із вданих праць попередніх років. На превеликий жаль, в оброблених джерелах мають місце численні порушення норм чинного «Українського правопису», а також розбіжності між названими вище джерелами (між різними Державними стандартами України, між окремими словниками, між словниками та окремими державними стандартами України) щодо перекладу на українську мову деяких поширених термінів та термінів-словосполучень, щодо вживання тих чи інших слів у певних значеннях, у тому чи іншому контексті.

Попри порівняно велику кількість назв сучасних словників, що їх видають найрізноманітніші видавництва, їхні тиражі зазвичай недостатні для забезпечення нагальних потреб технічної галузі, а їх лексична база нерідко значно відстає від стрімкого розвитку мови.

Засади створення українських термінологічних словників було вироблено ще у II половині XIX століття, однак будівельне словникарство почало динамічно розвиватися лише в добу незалежності України. Цьому сприяла низка чинників, зокрема суспільно-політичні зміни в країні та спричинена стрімким розвитком будівельної галузі в нашій країні поява нової термінологіки, яку необхідно було кодифікувати. Однак за роки незалежності ми зазнали і втрат, бо якщо б в основі термінологічної справи лежали національні інтереси, то досягнень на шляху стабілізації термінологічної системи було б значно більше в багатьох галузях, в тому числі і в будівельній. Отож перші словники технічних термінів, зокрема будівельних, – це непогана основа для укладання досконалого єдиного словника будівельних термінів, яка, звичайно, потребує детального доопрацювання.

Література:

1. Вовк А. Наукова мова і політика: 55 років української термінології в УРСР / А. Вовк // Сучасність. – Мюнхен, 1979. – Ч. 7–8. – С. 87–95.
2. Гінзбург М. Досвід та проблеми впровадження ДСТУ 3966-2000 в термінологічну діяльність / Михайло Гінзбург, Софія Левіна, Ірина Требульова // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.». – № 453. – 2002. – С. 183–189.
3. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
4. Друкований М. Про «Український тлумачний словник будівельних термінів» // Українознавство. – 2007. – №1 (22) / М. Друкований. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua>.
5. Кияк Т. Р. До питання про «своє» та «чуже» в українській термінології / Т. Р. Кияк // Мовознавство. – К., 1994. – № 1. – С. 22–25.
6. Кочан І. М. Теоретичні засади вироблення термінологічних стандартів в українській мові / І. М. Кочан // Мова і культура нації. – Львів, 1991. – С. 40–49.
7. Кочерга О. Д. Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології / О. Д. Кочерга // Сучасність. – К., 1994. – № 7–8. – С. 173–182.
8. Кочерга О. Д. Українські термінологічні словники в бібліотеках Києва і Львова / О. Д. Кочерга, В. М. Кулик. – Інститут теоретичної фізики АН України. – К., 1993.
9. Німчук В. Про сучасну українську тлумачну лексикографію / В. Німчук // Українська мова. – 2012. – № 3. – С. 3–31.
10. Орфографічний словник наукових і технічних термінів / В. Я. Карачун. – К.: Криниця, 1999. – 528 с.
11. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
12. Російсько-український словник: Будівництво / Укладачі: Ярмоленко М. Г., Цимбал С. Й., Кривенко Д. С. та ін. – К.: Будівельник, 1994. – 256 с.
13. Словник професійної лексики / Л. В. Жадан, В. П. Жадан. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 400 с.
14. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові / О. М. Сліпущко. – К.: Криниця, 2000. – 512 с.
15. Український тлумачний словник будівельних термінів: Книга знання / О. М. Лівінський, М. О. Лівінський, О. А. Васильковський та ін.; за заг. кер. та наук. ред. О. М. Лівінського. – К.: МП Леся, 2006. – 527 с.

УДК 811. 112.

Л. О. Потенко,

Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Черкаси

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙ У ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті дається короткий огляд способів вербалізації емоцій за допомогою фразеології німецької мови. Наше наукове дослідження довело, що відображення певних емоційних станів знаходить своє чільне місце в семантичній структурі фразеологізмів. У запропонованій роботі ми хочемо підкреслити, що емотивність як лінгвістичний прояв емоцій може бути виражена мовними засобами на всіх рівнях мови. Метою статті є визначення і опис типів фразеологізмів, що позначають різні емоції. Результати нашого дослідження демонструють продуктивність дериваційних процесів на матеріалі емотивної фразеології. У статті також обговорюються типи емотивних енантіосемічних фразеологізмів німецької мови.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна деривація, емотивність, фразеологічна енантіосемія.